

Tisdagen den 14 mars

Kl. 16.00

Förhandlingarna leddes av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 3 innevarande månad.

§ 2 Meddelande ang. val av riksdagens ombudsmän

Herr TREDJE VICE TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela att vid början av morgondagens sammanträde kommer att anställas val av två riksdagens ombudsmän.

§ 3 Herr tredje vice talmannen meddelade att herr förste vice talmannen Bengtson, som beviljats ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 4 Herr tredje vice talmannen meddelade att fru Olsson i Helsingborg enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven under tiden den 12–19 mars.

Fru Olsson beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 5 Ang. den ökade abortfrekvensen, m. m.

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Wikströms* (fp) i kammarens protokoll för den 1 mars intagna fråga, nr 103, dels herr *Nilssons* i Agnäs (m) i kammarens protokoll för den 2 mars intagna fråga, nr 105, och dels herr *Romanus*' (fp) i kammarens protokoll för den 3 mars intagna fråga, nr 112, och anförde:

Herr talman! Herr Wikström och herr Nilsson i Agnäs har ställt frågor till mig om den ökade abortfrekvensen. Vidare har herr Romanus frågat mig vad jag tänker göra för att snabbt förbättra möjligheterna att få preventivmedelsrådgivning. Jag besvarar frågorna i ett sammanhang.

Den ökade abortfrekvensen har föranlett socialstyrelsen att i allt högre grad uppmärksamma abortfrågan. Styrelsen anordnade nyligen en konferens där olika åtgärder för att begränsa antalet aborter diskuterades.

Vad som framför allt behövs är ökade förebyggande åtgärder. I den abortförebyggande verksamheten är information och rådgivning om olika metoder för födelsekontroll av avgörande betydelse. En omfattande information och rådgivning om preventivmedel sker i dag bl. a. genom olika institutioner och sammanslutningar. Sådan rådgivning lämnas på

Tisdagen den
14 mars 1972

Ang. den ökade
abortfrekvensen,
m. m.

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. den ökade
abortfrekvensen,
m. m.*

gynekologiska mottagningar vid lasarett, på läkarmottagningar utanför sjukhusen, vid mödravårdscentraler och RFSU-kliniker m. m. Dessutom sker viss information om preventivmedel redan i skolorna. Utvecklingen visar emellertid att ytterligare åtgärder behöver vidtas i fråga om upplysnings- och rådgivningsverksamheten på detta område. Mot den bakgrunden har en av socialstyrelsen tillsatt arbetsgrupp nyligen lämnat ett betänkande med förslag till organisation av preventivmedelsrådgivning. Arbetsgruppen föreslår olika åtgärder för att förstärka denna rådgivningsverksamhet. Bl. a. föreslås att barnmorskor och sjuksköterskor med erfarenhet av gynekologisk sjukvård efter viss vidareutbildning i ökad utsträckning skall utnyttjas för preventivmedelsrådgivning. Arbetsgruppens förslag remissbehandlas för närvarande och socialstyrelsen kommer att snarast möjligt ta ställning till de föreslagna åtgärderna.

Den ökade abortfrekvensen har tagit in anspråk en allt större del av resurserna på landets kvinnokliniker. Detta har på en del sjukhus aktualiserat frågan om abortoperationer i öppen vård då det gäller tidiga aborter. Mot bakgrunden av de synpunkter som kom fram vid den förut nämnda konferensen avser socialstyrelsen att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka i vilken utsträckning enkla operationer bör kunna utföras på polikliniker.

Av vad jag här sagt framgår att socialstyrelsen i hög grad har sin uppmärksamhet riktad på de problem som frågeställarna berört. Jag är också övertygad om att sjukvårdshuvudmännen tar till vara möjligheterna att effektivisera arbetet på de gynekologiska klinikerna och inom den abortförebyggande verksamheten.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Under de senaste sex--sju åren har socialstyrelsens socialpsykiatriska nämnd tillämnat en alltmera generös bifallspraxis i fråga om abortansökningar. 1965 års abortkommitté fick av regeringen direktiv att framlägga förslag om en friare abortlagstiftning. Många remissinstanser hävdar nu att förslaget av principiella och vårdpolitiska skäl inte kan få leda till lagstiftning. Andra har tillstyrkt förslaget.

För några veckor sedan tillstyrkte också socialstyrelsen detta förslag, där en huvudprincip är att de kvinnor som så önskar skall garanteras rätt till abortoperation. Bara några dagar senare gör socialstyrelsens generaldirektör ett uttalande, där han varnar för ökningen av antalet aborter. Utvecklingen är denna:

1963	3 528
1965	6 209
1967	9 703
1969	14 286
1970	ca 16 000
1971	ca 20 000

För 1972 beräknar generaldirektör Rexed antalet till 28 000.

Nu tycker jag att statsrådet i sitt svar är alltför nöjd med situationen. Den oroande utvecklingen när det gäller antalet aborter löses inte, som statsrådet ar tyder, genom att arbetet på de gynekologiska klinikerna

effektiviseras. Jag måste därför ställa några frågor.

Enligt min mening kan ökningen av aborterna knappast bero på att kunskaperna om preventiva åtgärder skulle vara mindre nu än för fem à sex år sedan, utan stegringen måste bero på att preventiva metoder inte upplevs som lika naturliga eller nödvändiga, när så gott som obegränsad rätt till abort föreligger. Tillämpningen av den nu gällande abortlagstiftningen och debatten om och förslaget till ett ännu friare system har lett till att abort av allt fler uppfattas som en legitim preventivmetod.

Nu undrar jag: Anser socialministern att vi har obegränsade vårdresurser för abortoperationer? Om de uppgifter är riktiga som skyttat i pressen – att redan nu andra operationer får vänta, därför att abortfallen får förtur – anser då statsrådet det riktigt att aborter prioriteras? Kan man lagfästa en rätt till abortoperation utan att samtidigt ge motsvarande rätt till andra operationer?

Och kommer statsrådet att i samband med regeringens överläggningar kring abortkommitténs förslag och remissvaren till detta att också studera relationen mellan införandet av en friare abortlagstiftning och ökningen av antalet aborter?

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Också jag vill tacka socialministern för svaret på min enkla fråga. Anledningen till att jag ställde den var närmast att jag ser aborterna som konkurrenter till vanlig sjukvård. Vad jag efterlyser är åtgärder för att prioritera normal sjukvård. Våra kliniker skall ju normalt användas för att hjälpa människor. Sjukvårdspersonalens och sjukvårdsinrättningarnas ursprungliga uppgift är ju att främja livet och att strida mot döden. I dag får cancersjuka personer vänta på behandling. Jag ser i svaret att statsrådet Aspling har reda på att resurserna används för ett annat område än de från början var tänkta för. Vi har i dag inte resurser att ordna vårdmöjligheter i full utsträckning t. ex. för dem som behöver dialys. Våra samhällseliga resurser räcker inte till. Vi är snåla mot de handikappade, men vi har råd att bevilja hur många aborter som helst.

Det talas i svaret om vad som görs t. ex. i skolan, men jag tycker att det är falaktigt att lita på förebyggande insatser av detta slag. Jag har en känsla av att mycket i den svenska skolan i dag främjar lösaktigheten. Jag vet att det finns oerhört många mycket unga flickor som begär abort. Man kan förstå det, men jag undrar om det inte är någonting i dagens livsstil, i vår fostran och i samhällets hela sätt att angripa problemen som har gjort att en ohyggligt allvarlig situation har växt fram.

Jag tror inte heller att vi har en så god uppfattning om de medicinska aspekterna som vi borde ha, t. ex. om vad det kommer att betyda mentalt för många människor som nu lättsinnigt – det gäller åtminstone i många fall – begär abort. Kanske får de längre fram följdverkningar härav, som leder till ökade sjukvårdskostnader.

För mig innebär abort ett dödande, och det förefaller mig orimligt att man i den utsträckning som nu förekommer skall tolerera denna utveckling. Vi måste på något sätt tillbaka till ett sundare och bättre tillstånd med en annan syn på människan och människolivet. – Men detta är något som vi bör ta upp i andra sammanhang.

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. den ökade
abortfrekvensen,
m. m.*

Jag tror att socialministern och de andra ansvariga på detta område allvarligare än vad svaret anger får överväga vad som skall göras. Frågan kommer självfallet upp i andra sammanhang, men det är rasande bråttom att göra något, så att inte sjuka människor får vänta på grund av att aborter beviljas i allt högre frekvens.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Bakgrunden till min fråga är att vi nyligen fick ytterligare klara belägg, om det nu skulle ha behövts, på den bedrövliga situationen när det gäller tillgången till preventivmedelsrådgivning i vårt land. Det är väntetider på flera månader för den som vill ha p-piller utskrivna. Det kan ta ett halvår för en kvinna att få en spiral insatt, och när det gäller den nyaste och för många nödvändiga spiralen kan det ta upp till ett år.

Situationen är alltså inte så gynnsam som man kan tro när man läser socialministerns svar, där han säger: "En omfattande information och rådgivning sker — —." Statsrådets ord "att ytterligare åtgärder behöver vidtas" är verkligen en förskönande omskrivning av dagsläget.

Vi har också fått höra att antalet aborter väntas öka med 75 procent på två år. Det leder till en hård påfrestning på sjukvården och bl. a. till senare aborter. Den dåliga tillgången på preventivmedelsrådgivning är en orsak — av flera naturligtvis — till den här utvecklingen av antalet aborter.

Redan 1966 begärde Riksförbundet för sexuell upplysning en snabb utredning om möjligheterna till en ökad preventivmedelsrådgivning. Nu har det kommit en PM från socialstyrelsen. Den är inte så förskräckligt tjock och imponerande, och det är för mig en gåta hur det har kunnat ta sex år att producera detta material. Här liksom på alla andra håll i sjukvården måste man väl ändå säga sig att de förebyggande åtgärderna bör prioriteras — att preventivmedelsrådgivning är förebyggande åtgärder ligger ju i ordets natur.

Men nu finns det alltså förslag, och den fråga jag vill ställa är: Hur snabbt kommer de att förverkligas? Det är uppenbart att mödravårdscentralerna måste byggas ut och ta emot alla som vill ha preventivmedelsrådgivning. Detta är emellertid en personalfråga, och det har sagts att det kommer att dröja till 1980-talet innan den blir löst. Då är frågan: Vill socialministern medverka till att andra kategorier, framför allt barnmorskorna, får ökade möjligheter att göra det jobb som läkarna i dag gör? Och vill socialministern medverka till att skolhälsovården tar ett större ansvar?

Socialministern säger i sitt svar, som jag naturligtvis tackar för, att socialstyrelsen följer detta problem med uppmärksamhet. Då vill jag ytterligare fråga: Vad anser socialministern behöver göras? Tänker socialministern vidta några åtgärder, och vilken tidsplan finns för dessa åtgärder? Att det är bråttom behöver det nu inte längre råda något tvivel om.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! De frågor som herr Wikström tog upp har i hög grad samband med 1965 års abortkommittés förslag. Låt mig bara erinra om

att remisstiden helt nyligen har utgått för denna kommittés betänkande. Ärendet bereds nu inom justitiedepartementet.

Jag kan försäkra att socialstyrelsen med mycket stor uppmärksamhet följer utvecklingen på detta område. Det har väl också framgått av mitt svar. I abortfrågan är vi väl alla överens om åtminstone en sak, nämligen att det är i hög grad önskvärt att försöka förebygga aborter. En grundförutsättning härför är att kvinnan och familjen ges en social och ekonomisk trygghet. Men det räcker inte med detta. Därutöver behövs en effektiv upplysningsverksamhet och en effektiv rådgivningsverksamhet.

I det betänkande som jag har nämnt i mitt svar har nu förslag lagts fram till ett brett register av åtgärder på informationsområdet. Den av socialstyrelsen tillsatta arbetsgruppen föreslår sålunda att resurserna inom mödrahälsovårdens ram förstärks såväl centralt som regionalt och lokalt inom nu existerande verksamhet och genom anordnande av särskilda mottagningar för preventivmedelsrådgivning. Preventivmedelsrådgivningen bör därvid inriktas särskilt på vissa målgrupper.

Med anledning av herr Romanus' frågor vill jag säga att vi självklart är angelägna om att få till stånd en aktiv utveckling på detta område. Det förslag som redovisats är föremål för remissbehandling, och därefter kommer socialstyrelsen att ta ställning till detta. Jag kommer helt naturligt att följa utvecklingen på detta viktiga område med stor uppmärksamhet.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Även en person med min relativt kortvariga politiska verksamhet har åtskilliga gånger hört både socialministern och andra statsråd säga att man följer saker och ting med stor uppmärksamhet. Den erfarenheten inger onekligen en viss oro.

Detta område har socialstyrelsen nu följt med uppmärksamhet under sex år, och vad har blivit resultatet? Hittills i stort sett bara detta papper som inte är så imponerande.

Situationen i Stockholm i dag — för att ta ett konkret exempel — är att vi har ungefär 200 000 fertila kvinnor, varav 30 000 kan få sådan här preventivmedelsrådgivning. Det är inte tillfredsställande, och då blir man oroad när problemen beskrivs som socialministern gjort i sitt svar, nämligen att här pågår en omfattande verksamhet, och visserligen behövs ytterligare åtgärder, men i stort sett är det en ganska tillfredsställd ton i socialministerns beskrivning av frågorna.

Därför frågade jag om man kunde få något konkret besked om vad som kommer att göras och när det kommer att göras. Tyvärr lyckades jag inte heller i socialministerns andra inlägg uppfatta några konkreta besked. Att man snart skall ta ställning i socialstyrelsen är utmärkt, men blir det några åtgärder? Att man skall öka kapaciteten är naturligtvis värdefullt, men om man vet att det kommer att dröja intill 1980-talet innan man kan tillfredsställa denna efterfrågan med läkare då kommer frågan: Vill socialministern medverka till att annan personal, t. ex. i första hand barnmorskorna, får möjlighet att sätta in livmoderinlägg och får möjlighet att rutinmässigt förskriva p-piller för dem som kommer på återbesök? Vill socialministern medverka till att skolhälsovården får ta ett större

Nr 39

Tisdagen den
14 mars 1972

---

*Ang. den ökade
abortfrekvensen,
m. m.*

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. den ökade
abortfrekvensen,
m. m.*

ansvar? Vi vet ju ändå – och det kan vara en replik till herr Nilsson i Agnäs också – att ungdomen i dag har en tidigare sexuell debut och att man har mycket oroande siffror på gonorré i de lägre åldrarna.

Då kan man inte bara säga att här behövs en annan moral. Man måste också dra slutsatsen att det är bättre att dessa ungdomar får tillgång till preventivrådgivning, så att man inte behöver uppleva att abortsiffrorna ökar i dessa åldrar. Det är mer realistiskt.

Herr talman! Jag hoppas att socialministern kommer igen en gång till och vill säga något konkret om vad som kommer att hända och när det kommer att hända, ty bara detta att problemet följs med uppmärksamhet är tyvärr inte tillräckligt för att lugna alla de människor som upplever denna utveckling nu – både den mycket starka ökningen av antalet aborter och väntetiderna inom preventivmedelsområdet – som mycket oroande.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! På många håll i vårt land diskuteras ju abortfrågan med yttersta lättsinne. Det sker förvisso inte här i riksdagen eller när läkare och politiker samtalar om frågorna. Men det finns en rad spörsmål som aktualiserats. Har lagstiftningen på detta område psykologiska konsekvenser? Påverkar den människornas levnadssätt? Jag försökte i mitt inlägg antyda att abort av allt flera numera betraktas som en preventiv metod. När nu abortutredningen säger att så får man inte se på aborterna, undrar jag bara: Hur skall man kunna övertyga människor om att de inte får betrakta dem på det sättet, när man skall garantera rätt till abortoperation och vi redan nu, med den lagstiftning vi har, fått den utveckling som jag nämnde?

Det är också uppenbart att lagstiftningen på detta område och tillämpningen av den redan nu har vårdpolitiska konsekvenser. Och naturligtvis kommer en framtida lagstiftning också att få det. Jag tycker det är angeläget att detta tas med i de överväganden som nu skall göras i social- och justitiedepartementen med anledning av abortutredningens betänkande och remissvaren. Lägg gärna Bror Rexeds varning överst bland remissvaren och fundera över vad innebörden är av det skakande siffermaterialet!

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Med anledning av vad herr Romanus senast sade och också med anledning av vad som uttalas i svaret om förebyggande åtgärder vill jag säga att jag i ordet "förebyggande" lägger något annat än vad herr Romanus och herr Aspling tycks göra. Jag menar att våra ungdomar har rätt att få veta, att livet innebär ett större ansvar och har fler aspekter än vad som kommer fram i vår skolundervisning i dag.

Vad lär man egentligen ungdomar om samlevnad, om ansvar för hem och familj, om människolivets helgd, om livets okränkbarhet? Och vad vet vi egentligen om de mentala skadorna och de medicinska riskerna för en flicka på 15–16 år som får abort? Längre fram i livet kanske hon kommer att anklaga oss, som i dag är ansvariga, för att vi inte i skola och hem gav henne och andra ungdomar bättre kunskap och fastare underlag

att stå på för att klara de stormar som i dag blåser. Vad är anledningen till att så många i dag har en annan syn på det sexuella, så att debuten på det sexuella området äger rum tidigare, som herr Romanus sade? Är inte vi ansvariga härför, vi som har byggt detta samhälle? Jag är inte övertygad om att vi därmed har främjat ungdomens lycka eller hälsa eller ens samhällets framtid.

Man talar om att barnmorskor och sjuksköterskor skall hjälpa till med preventiva åtgärder, men jag tycker att de kan ha något annat att göra. Födelseantalet i Sverige är i dag nere i ungefär 110 000. Räcker det verkligen med hänsyn till våra åtaganden, vår arbetskraft och landets framtid? En siffra på 30 000 aborter tycker jag är förskräcklig i jämförelse med födelseantalet.

Jag tror att vi måste tänka om och börja från början. Vi måste visa människorna att livet har andra värden och att man också när det gäller samlivet man och kvinna emellan måste ta ett helt annat ansvar.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Herr Romanus har ju redan betänkandet tillgängligt, och jag föreställer mig att han har läst det ingående och tagit del av de olika förslag som arbetsgruppen har lagt fram. Remissbehandlingen kommer enligt vad jag är underrättad om att vara avslutad inom någon vecka, och därefter har styrelsen att ta ställning till dessa frågor.

När jag säger att jag kommer att följa frågan med uppmärksamhet menar jag det, herr Romanus. Jag vill ingalunda säga att allt på detta område är gott och väl. Vi behöver göra mera, och det har jag starkt understrukit i mitt svar. Jag är förvissad om att vi kommer att få uppleva en utbyggnad av resurserna på detta viktiga område.

Herr Wikström tar upp frågor som helt naturligt är intimt kopplade till abortutredningens betänkande, men jag vill fästa herr Wikströms uppmärksamhet på det faktum — jag antar att han är väl medveten om det — att man i betänkandet ingående behandlat frågan om just de abortförebyggande åtgärderna. När ett ställningstagande så småningom sker — jag har nämnt att ärendet nu bereds i justitiedepartementet — är jag övertygad om att de abortförebyggande åtgärderna kommer att ges en framskjuten plats.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Ang. det ekonomiska skyddet för njurdonatorer

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Jonassons (c) i kammarens protokoll för den 2 mars intagna fråga, nr 108, och anförde:

Herr talman! Herr Jonasson har frågat mig om jag anser att det ekonomiska skyddet för njurdonatorer i samband med förundersökningen och i samband med själva transplantationen är tillfredsställande och, om så inte är fallet, huruvida jag avser att ta initiativ till ändrade ersättningsregler.

I samband med njurtransplantation lämnar sjukförsäkringen enligt

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. det ekonomiska skyddet
för njurdonatorer*

stadgad praxis ersättning till givaren i form av sjukpenning för tiden från det transplantationen sker. Att utge ersättning till givaren för tid före transplantationen har ansetts falla utom ramen för sjukförsäkringen. Anledningen till detta är att givaren då inte kan anses lida av sjukdom.

Sjukförsäkringsutredningen har i en promemoria (Ds S 1969:4) rekommenderat, att sjukvårdshuvudmännen skall svara för ersättning till givare under tid fram till det transplantationen sker. Såvitt jag har mig bekant iakttar sjukvårdshuvudmännen i allmänhet de riktlinjer som drogs upp i promemorian.

Herr JONASSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret.

Stora framgångar kan noteras när det gäller samhällets möjligheter att bota och lindra sjukdomar, så ock när det gäller de njursjuka. På den punkten föreligger dock ännu stora svårigheter. Möjligheter till dialysbehandling finns, men behoven är stora. Det kostar mycket pengar, och resurserna räcker inte alltid till.

Möjligheter till njurtransplantation föreligger såvitt lämplig njurdonator kan uppbringas. Men även om en donator ser som sin största uppgift att hjälpa en medmänniska i nöd, måste det väl ur samhällets synpunkt vara självklart att vederbörande hålls ekonomiskt skadeslös. För förlorad arbetsförtjänst och utlagda kostnader bör ersättning utgå, och det bör gälla såväl sjuktiden som förundersökningen. Detta uttalade också andra lagutskottet enhälligt 1968, och riksdagen hade ingenting att erinra häremot. När nu uppoffrande människor begär att få sina utgifter täckta men får ett negativt svar ställer de sig frågande, och det kan man förstå.

Socialministern upplyser här om att sjukkassan betalar ersättning från den dag transplantationen sker tills givaren blir frisk, och på den punkten torde inget direkt missförstånd råda. Detta är ju bra. Men det är sämre när det gäller de kostnader som åstadkommes före ingreppet — de kan gälla både resor, förlorad arbetsförtjänst och annat, och de kan uppgå till rätt höga belopp.

Socialministern påpekar nu att sjukförsäkringsutredningen har rekommenderat sjukvårdshuvudmännen — landstingen — att klara de här kostnaderna. Huruvida så sker torde dock vara oklart. I varje fall får vederbörande inte upplysning om detta, och jag ställer därför frågan: Skulle inte bättre upplysning behövas? Det finns de som över sjukkassan begärt ersättning för sådana här kostnader före ingreppet, men med hänsyn till bestämmelserna har de vägrats detta. De har sedan överklagat hos riks-försäkringsverket, men då de har fått avslag — på samma grunder, givetvis — har de heller inte upplysts om de här förhållandena. Borde inte detta ha skett?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Det är ingen i och för sig okänd fråga som herr Jonasson har tagit upp. Den har, som han också själv nämnde, varit föremål för behandling bl. a. här i riksdagen med anledning av motioner. Det var bakgrunden till att sjukförsäkringsutredningen fick i uppdrag att titta på

det här spörsmålet, och den kom så småningom fram till en enhällig rekommendation att här borde sjukvårdshuvudmännen träda in.

Jag har inte erfarit att det här systemet inte skulle fungera, och jag tror att det fungerar. Man skall komma ihåg att kostnader uppkommer för en njurdonator under tid före transplantationen främst om det blir fråga om inläggning på sjukhus för s. k. förundersökning. En sådan undersökning har ju till syfte att klarlägga om det föreligger sådan biologisk överensstämmelse mellan den tilltänkte donatorns vävnader och den njursjukes att transplantationen kan anses lämplig. Jag vill tillägga att ersättning åt en tilltänkt givare för kostnader och bortfall av inkomst under förundersökningen snarast är att jämställa med de allmänna kostnaderna för att ge den njursjuka, för vilkens räkning njuren är avsedd, den sjukvård han behöver. Det är helt enkelt det som är bakgrunden till det förslag sjukförsäkringsutredningen lade fram i den här frågan och som ju innebär att det har bedömts vara kostnader som bör falla på vederbörande sjukvårdshuvudman.

Nu frågar herr Jonasson mig om det inte är önskvärt att man upplyser mera om detta. Ja, det är möjligt att så är fallet, och herr Jonasson har ju också med sin fråga medverkat till att fästa uppmärksamheten på detta förhållande.

Herr JONASSON (c):

Herr talman! Jag tackar socialministern för dessa ytterligare upplysningar, och allt vad han här säger är väl riktigt.

Jag tror inte heller att landstingen drar sig för detta. De flesta betalar nog för de här kostnaderna. Men det är tyvärr så att donatorerna inte haft reda på detta förhållande. De har vänt sig bara till sjukkassan, och där har de inte fått dessa upplysningar.

Jag hoppas att den lilla debatt som vi här har fört skall leda till att bättre upplysning kan erhållas.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. försämringen av den sociala hemhjälpn i vissa kommuner

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru *Marklunds* (vpk) i kammarens protokoll för den 3 mars intagna fråga, nr 111, och anförde:

Herr talman! Fru Marklund har frågat mig om läget beträffande den av kommunerna bedrivna sociala hemhjälpverksamheten.

Den sociala hemhjälpverksamheten i kommunerna har byggts ut kraftigt under den senaste tioårsperioden. Utbyggnaden har framför allt gällt hemhjälpn till åldringar och handikappade. År 1960 fick knappt 80 000 åldringar och handikappade social hemhjälp. Detta antal har ökat till 254 000 år 1970 och beräknas under år 1971 ha uppgått till 275 000 personer. Antalet hjälptimmar har under samma tid ökat från ca 8 miljoner till omkring 42 miljoner timmar. Dessa tal avspeglar den ökade betydelse som den öppna vården har fått framför allt inom åldrings-

Nr 39

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. försämringen
av den sociala hem-
hjälpn i vissa
kommuner*

vården. I årets statsverksproposition har jag räknat med en fortsatt ökning av hemhjälpverksamheten, och statsbidragsanslaget till denna verksamhet föreslås höjt med 50 miljoner kronor.

Vissa uppgifter har förekommit om att kommunerna skulle ha vidtagit nedskärningar i den sociala hemhjälpverksamheten, under år 1972. För att skapa klarhet i denna fråga har såväl socialstyrelsen som Kommunförbundet inhämtat uppgifter om den sociala hemhjälpen beräknade omfattning under år 1972. Dessa undersökningar är ännu inte slutförda, men preliminära uppgifter tyder på en fortsatt utbyggnad av hemhjälpverksamheten totalt sett.

Mot bakgrund av det starka intresse som kommunerna hittills visat för utbyggnaden av den sociala hemhjälpen utgår jag från att kommunerna alltfjämt är inriktade på att tillgodose det behov av vård och service som finns inom kommunen. De uppgifter som hittills föreligger om utvecklingen av hemhjälpverksamheten ger mig inte anledning att ändra de bedömningar som redovisats i årets statsverksproposition. Socialstyrelsen kommer även i fortsättningen att följa utvecklingen på detta område med största uppmärksamhet.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min fråga, och jag noterar den sista meningen i svaret, där socialministern uttalar att socialstyrelsen även i fortsättningen kommer att följa utvecklingen på detta område med största uppmärksamhet.

Som socialministern uppenbarligen gissat har min fråga föranletts av uppgifterna om att kommunerna vidtagit omfattande prutningar i synnerhet på den sociala sektorn och att dessa prutningar i väldigt hög grad har drabbat just den sociala hemhjälpen. Det är ändå uppenbart att sådana prutningar har skett i vissa kommuner, och även om man vid de undersökningar som socialministern hänvisar till kommer till resultatet att det sker en fortsatt utbyggnad totalt sett, så är det ju illa nog om det finns kommuner som vidtar sådana här, som jag uppfattar det, långtgående nedprutningar när det gäller angelägen verksamhet.

Det är klart att det är den ekonomiska situationen i kommunerna som har föranlett dessa prutningar, men det kan inte godtas som en förklaring eller som någonting man accepterar som ett skäl för att försvåra genomförandet av det öppenvårdsprogram som socialstyrelsen har gått in för. Och redan maximeringen av hemhjälpen till ett visst antal timmar i veckan strider ju mot socialstyrelsens anvisningar och rekommendationer till kommunerna, där det sägs att det skall vara en prövning från fall till fall.

Det är ett faktum att antalet äldre ökar, och inriktningen på att de så länge som möjligt skall få vistas i sina hem är vi ju på de flesta håll överens om. Men då måste också antalet hjälptimmar hållas på nödvändig nivå. Jag är medveten om att kommunerna inte kan åläggas att stå för så eller så många timmar social hemhjälp. Det är kommunalpolitikernas huvudbry att i det årliga budgetarbetet göra den nödvändiga fördelningen av tillgängliga ekonomiska resurser. Men när nedskärningen går ut över en uppnådd och något så när hygglig standard – det vill jag gärna hålla med

om, som kommentar till det första stycket i socialministerns svar - är man ändå litet fundersam över hur det rimmar med de intentioner som finns på alla håll om den sociala hemhjälpen och dess värde inte bara för åldringarna utan också för de yngre handikappade.

Vi är - jag upprepar det - som jag ser det överens om det värdefulla i den här vården, och jag hoppas att de intentioner som socialministern givit uttryck åt verkligen skall komma ut till kommunerna via den informationsverksamhet som socialstyrelsen i olika former bedriver.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill bara tillägga att preliminära uppgifter för hela landet, som samlats in av Kommunförbundet, har visat att de faktiska utgifterna för den sociala hemhjälpverksamheten - då inklusive fotvård m. m. - var drygt 600 miljoner under 1971. I det här beloppet har även inräknats eventuella tilläggsstater. De budgeterade kostnaderna för hemhjälpverksamheten under 1972 är ca 85 miljoner kronor eller närmare 14 procent högre. Det innebär, om man tar hänsyn till de avtalsenliga löneökningarna, att omfattningen av hemhjälpverksamheten kan beräknas komma att öka med ca 3 procent.

De nämnda ökningstalen är genomsnittstal för hela riket - det är riktigt - och det förekommer självfallet lokala variationer, uppåt och nedåt. Det är en naturlig följd av att varje kommun själv har att besluta om verksamhetens omfattning. För fru Marklunds hemlän visar de preliminära uppgifterna en ökning av hemhjälpverksamheten med inte mindre än 18 procent, dvs. mer än för landet i dess helhet.

Detta är ett mycket viktigt område, och jag är - som jag sagt i mitt svar - övertygad om att kommunerna har en ambition att följa upp verksamheten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. uppförande av fritidshus inom fågelskyddsområde

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr *Lorentzons* (vpk) i kammarens protokoll för den 3 mars intagna fråga, nr 114, till herr civilministern, och anförde:

Herr talman! Herr Lorentzon har frågat civilministern om han anser att dispens över huvud taget bör medges för uppförande av fritidshus inom fågelskyddsområde, där utomplansbestämmelser och byggnadsförbud enligt 122 § byggnadslagen råder och, om så är fallet, på vilka grunder sådana undantag bör kunna medges. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Bestämmelserna om s. k. fågelskyddsområden reglerar inte frågan om bebyggelse kan tillåtas inom dessa områden. Men om det för ett sådant område gäller byggnadsförbud enligt 122 § byggnadslagen för att tillgodose naturvårdsintressen, är det klart att länsstyrelsen vid prövning av en dispensansökan för ett fritidshus beaktar fågellivet. Ett generellt svar på hur prövningen skall utfalla kan inte ges. Det ankommer på länsstyrelsen att från fall till fall göra den bedömning som fordras.

Nr 39

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. uppförande av
fritidshus inom
fågelskyddsområde*

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. uppförande av
fritidshus inom
fågelskyddsområde*

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret på min fråga.

Det är alldeles riktigt att det område det här gäller faller inom 122 § byggnadslagen – det är fråga om Gotland.

Min fråga är föranledd av vad som på senare tid har blivit bekant för en större allmänhet i anslutning till att en lantbrukare på Fårö hos länsmyndigheterna på Gotland sökt dispens för att få bygga en fritidsstuga men blivit vägrad detta. För området i fråga gäller utomplansbestämmelser samt byggnadsförbud enligt 122 § byggnadslagen; det är nämligen fråga om ett naturreservat och fågelskyddsområde. Till saken hör att byggnadsnämnden i kommunen hösten 1970 tillstyrkte byggnadstillstånd.

Vad som nu upprör gotlänningarna är att en öbo har vägrats uppföra en fritidsstuga, medan det för s. k. kändisar, folk från Stockholm med namn och pengar, har varit fritt fram att bygga även större hus än vad som i vanliga fall kan betraktas som fritidsstugor. Men i det nu aktuella fallet, där det gäller en mindre bonde och öbo, är det stopp.

Nu visar det sig dock, enligt uttalande i en statsrådet närliggande tidning, nämligen Aftonbladet för den 3 mars i år, att länsmyndigheterna på Gotland inte har beviljat några dispenser. Länsarkitekten säger så här: "Byggnadsförbudet gäller alla. Men det finns de som fått tillstånd av högre instanser och då kan vi inte göra någonting. – – – Inte ville vi låta Ingmar Bergman bygga för några år sen. Men vad ska vi göra när han får tillstånd från landets högsta instanser? – – Men han (Olsson) och andra gotlänningar måste förstå att det inte är myndigheterna på ön som ger sommargästerna specialtillstånd."

Enligt länsarkitekten på Gotland har länsmyndigheterna tillämpat allas likhet inför lagen. De dispenser som det här är fråga om har givits av högre myndigheter. Det vore intressant – inte endast för gotlänningarna – att veta, var dessa högre instanser är att finna. Är det myndigheter i kanslihuset som länsarkitekten på Gotland i detta fall syftar på?

Intressant i detta sammanhang är också att envoyén Arne S. Lundberg, även känd som chefen för LKAB och bosatt i Stockholm -- LKAB:s kontor har som bekant inte ännu i varje fall flyttats till Norrbotten -- för ett par år sedan fick tillstånd att på Gotland bygga vad man snarare kan beteckna som en villa än en fritidsstuga. Jag visar här ett par bilder på TV-skärmen. Bilden till vänster är envoyéns tidigare lilla sommarställe. Han fick tillstånd att bygga inte bara en enplansvilla, som han själv begärt, utan myndigheterna var enligt uppgifter frikostiga nog att låta honom rita och bygga ett tvåvåningshus. Men för småbrukaren var det omöjligt att få bygga.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag vet inte om det har skett någon ändring i riksdagsordningen, så att man numera kan diskutera enskilda fall. Om så är förhållandet, är jag självfallet beredd att också diskutera detta speciella fall.

Aftonbladets påstående att medgivandet att uppföra de av herr Lorentzon här nämnda byggnaderna på Gotland skulle ha lämnats i högre

instans är felaktigt. Beslutet har fattats av länsmyndigheten på Gotland, inte av Kungl. Maj:t. Uppgiften i tidningen får antingen tolkas så att sagesmannen är felciterad eller att han ljuger. Ärendet är inte avgjort hos oss.

Den uppgift som har föranlett herr Lorentzons fråga är nu föremål för behandling hos regeringen. Vederbörande som har fått avslag på sin dispensansökan har anfört besvär hos Kungl. Maj:t. Detta är alltså ett enskilt ärende som jag så småningom kommer att ta ställning till, och innan så har skett har jag ingen möjlighet att diskutera saken.

När det gäller de bestämmelser som vi har för att skydda vår natur är det alldeles uppenbart att man kan tillåta viss byggnation på fågelskyddsområden. Det finns ca 200 fågelskyddsområden med en sammanlagd yta av 340 000 hektar mark. Ett fågelskyddsområde är t. ex. lika stort som Blekinge, och det är alldeles klart att man måste kunna medge dispens där. Men prövningen av dispensansökan skall ske med hänsyn tagen till de föreskrifter som gäller om naturskydd, landskapsbild, växtlighet osv. Myndigheterna som beviljar dispens får inte ta hänsyn till vem som söker dispens, utan bara till huruvida dispens kan ges med tanke på de bestämmelser som gäller beträffande området.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Det var mycket intressant att jordbruksministern dementerar vad som stod i Aftonbladet och menar att syndaren i det här fallet inte är att söka i kanslihuset.

Det är ju så att det finns en hel rad lagar här i landet, som uppfattas på det sättet att de gynnar burgna människor mera än de gynnar vanligt folk. Vi har vid några tidigare tillfällen diskuterat sådana frågor, herr jordbruksminister. Det har gällt exempelvis skogsbilvägarna, där skogsbolagen helt enkelt barrikaderar vägarna så att allemansrätten inte längre fungerar, trots att dessa vägar i stor utsträckning är byggda med skattebetalarnas pengar. Jag tänker vidare på strandskyddslagen där dispenser har getts på upp till 97 procent av ansökningarna. Aftonbladet kunde för en tid sedan tala om hur Stockholmstraktens stränder i dag är ett uttryck för att det är ett klassamhälle vi lever i. Burgna stockholmare har byggt sina stora sommarställen så att folk i allmänhet inte har möjligheter att komma fram till stränderna.

Det är alltså fråga om likhet inför lagen. Sedan gammalt har uttrycket "Sveriges rikets lag" i folkmun ändrats till "Sveriges rikas lag". Det är inte utan att man i det här sammanhanget får detta i tankarna när man gång efter annan ser hur lagarna tillämpas. Givetvis var det folkets tidigare erfarenheter om hur landets lagar tillämpas som var den direkta orsaken till att det nya uttrycket myntades. Men man borde kunna förutsätta att tillämpningen av våra lagar efter ett 40-årigt socialdemokratiskt regerande skulle ske på ett annat sätt än vad som har varit fallet hittills beträffande de lagar som jag här har räknat upp. Lagen borde naturligtvis gälla för alla, såväl för den gotländske småbonden som för envoyén.

I övrigt borde inte dispenser ges i fråga om naturreservat och fågelskyddsområden.

Överläggningen var härmed slutad.

Tisdagen den
14 mars 1972

— *Ang. centraltank-
anläggningar för
fjärrvärme*

Herr handelsministern FELDT erhöll ordet för att besvara herr Anderssons i Storfors (s) den 25 januari framställda interpellation, nr 31, till herr jordbruksministern, och anförde:

Herr talman! Herr Andersson i Storfors har frågat chefen för jordbruksdepartementet

dels om han är beredd att tillse att centraltanksystemets för- och nackdelar utreds och att erforderliga åtgärder i anledning därav vidtas,

dels om han är beredd att intill dess detta är klart utfärda föreskrifter som begränsar systemets användning,

dels slutligen om han är beredd att utfärda rekommendationer beträffande kommunal utbyggnad av fjärrvärmesystem i form av möjligheter att införa kommunalt värmedistributionsmonopol i likhet med vad som exempelvis förekommer på sophanteringsområde.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Enligt förordningen om brandfarliga varor krävs tillstånd av byggnadsnämnd för bl. a. s. k. centraltankanläggningar. Vidare krävs regelbunden kontroll av anläggningarna. Nya tillämpningsföreskrifter till förordningen meddelades i oktober 1970 av kommerskollegium efter samråd med naturvårdsverket. Föreskrifterna innehåller bl. a. detaljerade bestämmelser om hur anläggningarna skall vara utförda och om hur kontrollen skall ske. Om dessa föreskrifter följs, torde riskerna med att använda centraltankanläggningar vara mycket små. Berörda myndigheter, i första hand kommerskollegium och sprängämnesinspektionen, följer noga utvecklingen på området och vidtar vid behov kompletterande åtgärder. Några ytterligare åtgärder från regeringens sida är därför inte aktuella.

Vad angår frågan om kommunal utbyggnad av fjärrvärmesystem vill jag erinra om att energikommittén i sitt betänkande rörande Sveriges energiförsörjning föreslagit bl. a., att kommunerna skulle åläggas att planera för värmeförsörjningen genom att utarbeta särskilda värmeplaner. Frågan om att införa sådana planer aktualiserar emellertid en rad problem. Dessa studeras för närvarande inom berörda departement i samband med prövningen av energikommitténs betänkande. Något uttalande i frågan om att införa ett kommunalt värmedistributionsmonopol kan därför inte göras nu.

Herr ANDERSSON i Storfors (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka handelsminister Feldt för svaret på min interpellation.

Interpellationen avser två frågor: dels nackdelarna ur miljösynpunkt med centraltanksystem för oljedistribution — ej fjärrvärme som angavs i svaret — dels önskemål om en utbyggnad av det kommunala monopolet på olika avsnitt till att avse värmedistribution i de områden som är lämpliga för detta.

Centraltanksystemet bygger med några undantag på att man från en centralt placerad tank anlägger ett ledningsnät till varje fastighet i vilket ledningarna står under övertryck.

Det finns smärre system med möjlighet att ansluta ett fåtal fastigheter

Tisdagen den
14 mars 1972*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

där ledningarna ej står under övertryck. Vid eventuellt läckage på dessa stannar pannan och oljan rinner tillbaka till tanken, och riskerna för påtagliga olägenheter kan bedömas vara mindre.

De centraltanksystem som bygger på principen om övertryck företer uppenbara brister. Vid ett stort läckage på ledningarna finns ett säkerhetssystem som skall stänga av pumparna, så att övertrycket i ledningarna upphör och man därigenom kan förebygga riskerna för obehag. Vid smärre läckor, som lätt kan uppstå i samband med tjälskjutning, passage under trafikstråk m. m., fungerar detta inte och stora olägenheter kan uppkomma.

Ur allmän miljösynpunkt är systemet helt otillfredsställande, då samtliga anslutna fastigheter måste ha sina mer eller mindre väl skötta oljeaggregat kvar. De enda fördelarna är att vederbörande själv slipper beställa oljan och att tankutrymmen ej erfordras.

Ett anläggande av centraltankar på detta sätt konserverar en olämplig uppvärmningsform och bör därför enligt min mening begränsas. Detta hävdas mot bakgrund av att flera luftundersökningar visat att man i villaområden med enskild fastighetsuppvärmning har en mindre tillfredsställande luftkvalitet.

När det gäller kommunalt värmedistributionsmonopol framhåller handelsministern att frågan är under utredning. Med tanke på denna frågas vikt ur miljösynpunkt hade det varit synnerligen tillfredsställande, om föreskrifterna i samband med fastställelse av stadsplaner hade kunnat kompletteras på sådant sätt, att även områdets värmeförsörjning redovisades i samband med upprättandet av planen och att man därvid kunde fastställa att kommunen hade monopol på värmeförsörjningen, så att denna skulle kunna utformas rationellt och med hänsynstagande till miljövärdsaspekterna.

Detta borde enligt min mening vara lika självklart som att bebyggelsen skall anslutas till samhällets va-anläggningar, renhållningsorganisation m. m.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. åtgärder för att förbättra servicen genom närbutiker

Herr handelsministern FELDT erhöll ordet för att besvara fru Söders (c) den 22 februari framställda interpellation, nr 70, och anförde:

Herr talman! Fru Söder har frågat mig dels om jag är beredd att medverka till att förslag till åtgärder snarast framläggs i syfte att dämpa den expansion av stormarknader som sker på närbutikernas bekostnad, dels vilka åtgärder jag ämnar vidta för att skapa förutsättningar för en förbättrad service genom närbutiker.

Sedan början av 1950-talet har stora strukturella förändringar skett inom distributionssektorn. Dessa kan till stor del ses som ett resultat av den konkurrens, som råder på detta område. Samhället har genom ingripanden mot skadlig konkurrensbegränsning velat främja ett effektivt utnyttjande av sina resurser. Samtidigt har den tekniska utvecklingen i

fråga om förpacknings-, lagrings- och transportmetoder skapat förutsättningar för nya företagsformer och butikstyper. Stordriftens fördelar har kunnat utnyttjas även i detaljhandeln. Det har inneburit att kostnaderna har kunnat pressas samtidigt som konsumenterna erbjudits ett mera rikhaltigt sortiment.

Bland de nya butikstyperna har under senare år de s. k. stormarknaderna tilldragit sig särskild uppmärksamhet. En stormarknad är i regel förlagd till ytterområdet kring en större tätort, där markpriset är lägre än i tätortens affärscentrum. Stormarknaden får på det sättet en fördel från kostnadssynpunkt. Dessutom erbjuds goda parkeringsmöjligheter som gör stormarknaden attraktiv för bilburna kunder, som eljest skulle söka sig till tätortens centrum, där trafikbelastningen är hård och parkeringsplatserna för det mesta avgiftsbelagda.

I debatten görs det ibland gällande, att tillkomsten av stormarknader har varit en starkt medverkande orsak till att närhetsbutiker läggs ned. Det finns emellertid inte för närvarande någon samlad och entydig bild av hur stormarknaderna påverkar handeln i övrigt. Verkningarna är i hög grad beroende av regionens storlek och tillväxttakt samt de befintliga butikernas möjligheter att utnyttja ett växande köpkraftsunderlag. För närvarande finns 20 stormarknader som saluför såväl dagligvaror som specialvaror. De beräknas inte svara för mer än ungefär 3 procent av den totala omsättningen i detaljhandeln. Konkurrenten från traditionella varuhus och storbutiker med centrala lägen har antagligen hittills haft betydligt större verkningar för de bostadsorienterade småbutikerna. Butiksnedläggningarna i livsmedelshandeln kulminerade år 1963, då det fanns endast två stormarknader i landet.

Grundproblemet är därför den pågående strukturomvandlingen i handeln mot större och färre butiker. Effekterna är i flera avseenden diskutabla. Relativt stora grupper i samhället har begränsade möjligheter att tillgodogöra sig de vinster som de större enheterna kan medföra. Det gäller exempelvis hushåll som inte har bil eller vilkas förvaringsutrymmen är otillräckliga för storköp. Generellt kan sägas att det ofta är familjer med små inkomster som drabbas av koncentrationsprocessens negativa konsekvenser.

Jag vill mot denna bakgrund erinra om att det för närvarande pågår utredningsarbete, vars resultat kan väntas få stor betydelse för bedömningen av interpellantens frågor. Sålunda har distributionsutredningen till uppgift att granska strukturutvecklingen inom varuhandeln. Därvid skall inte bara de företagsekonomiska synpunkterna beaktas utan även konsekvenserna för hushållens ekonomi och konsumenternas egna arbetsinsatser. Mot bakgrunden av en sådan analys skall utredningen bl. a. överväga behovet av och formerna för samhällliga åtgärder för att rimliga önskemål om närhetsservice skall kunna tillgodoses. Det ligger vidare inom ramen för utredningens arbete att uppmärksamma förekomsten och nyetableringen av stormarknader samt följderna härav. Inom utredningen pågår för närvarande bl. a. en omfattande undersökning av hushållens situation i fråga om dagligvaruinköp samt en kartläggning av butiksstrukturens utveckling i ett antal orter.

Vidare vill jag nämna, att butiksetableringsutredningen undersöker

vissa frågor i samband med kommunernas planering och fördelning av butikslägen. Enligt vad jag erfarit kommer denna utredning bl. a. att belysa vilka medel som står till kommunernas förfogande för att påverka utvecklingen.

Eftersom det är av stor vikt att här antydda frågeställningar blir allsidigt och ingående belysta, innan förslag till åtgärder läggs fram, är jag för närvarande inte beredd att ta något initiativ av det slag som interpellanten avser.

Problemet rörande den kommersiella servicen i glesbygderna behandlas i ett nyligen framlagt delbetänkande av glesbygdsutredningen. Utredningens förslag innebär att vissa former av stödåtgärder skall kunna tillgripas i särskilda fall för att vidmakthålla och förbättra serviceförsörjningen i glesbygdsonrådena. Dessa frågor, som jag anser vara angelägna, kommer att - efter sedvanlig remissbehandling - prövas i anslutning till de förslag om regionalpolitikens framtida utformning, som kommer att föreläggas riksdagen under budgetåret 1972/73.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Feldt för svaret på min interpellation. Den frågeställning som jag har tagit upp behandlas i distributionsutredningen, vilket handelsministern mycket riktigt konstaterar. Icke desto mindre tycker jag det i dag är angeläget att något debattera problematiken om stormarknad kontra närservice. Det är viktigt att se till att distributionsutredningen inte är överspelad när den blir färdig.

Varudistributionssektorn har, som statsrådet framhåller, under de senare decennierna genomgått en mycket stark förändring, en förändring som alltjämt fortsätter. Utvecklingen går mot allt större butiksenheter, inte bara i stormarknadsdelen. Det har i många fall inneburit att när servicen blivit lidande. De små enheterna har inte klarat konkurrensen helt enkelt.

Statsrådet säger att den största nedläggningsfrekvensen inträffade 1963. Men nedläggningarna pågår ju fortfarande, speciellt inom livsmedelshandeln. Problemet har också en annan sida än nedläggningarna, och det gäller etableringarna i nya bostadsområden. Enligt de uppgifter som jag har fått krävs i dag ett betydligt större kundunderlag för en närbutik än tidigare om den skall kunna klara sig. Av den orsaken är konkurrensen i dag hårdare än tidigare mellan de stora och de mindre enheterna. Etableringsviljan även i nya områden är begränsad.

Ännu är antalet stormarknader i drift förhållandevis begränsat. Utvecklingen pekar dock på en mycket stark ökning under de närmaste åren. För närvarande projekteras flera stormarknader på skilda håll i vårt land. Som handelsministern framhåller är detta ett resultat av att stordriftens fördelar utnyttjas i detaljhandeln.

Dessa stordriftens fördelar, som ur företagsekonomisk synpunkt vinnas i varudistributionen, framstår för många konsumentgrupper som stordriftens nackdelar. Det bör knappast råda något tvivel om att stormarknaderna med sin stora omsättning rycker undan förutsättningarna för en del kvartersbutiker och lanthandlare, även om de naturligtvis för en del

Nr 39

Tisdagen den
14 mars 1972

---

*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

Tisdagen den
14 mars 1972

Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker

grupper innebär fördelar. Att denna grund rycks undan är helt naturligt eftersom marknadsandelen för de stora butikerna någonstans måste tas. Därvid har också varuhusen och övriga storcentra en stor betydelse.

Handelsministern konstaterar att stormarknaderna bygger sin verksamhet på den bilburna kunden. Det torde därmed vara självklart att en del av transportkostnaderna läggs över på konsumenten. Men stormarknaderna bygger också på principen om stora inköp. Detta gör att lagringskostnader förs över på konsumenten.

Med den nya distributionsformen kan man givetvis nå ett lägre inköpspris. Enligt en undersökning gjord av statens pris- och kartellnämnd kan prisskillnaden sägas vara ca 5 procent. Den siffran är från oktober 1971. Det är denna vinst som skall täcka de distributionskostnader som bl. a. förs över på konsumenten. Dessutom skall man genom denna vinst få kompensation för försämringen av när servicen, en försämring vilken, som handelsministern framhåller, främst drabbar de ekonomiskt svaga i samhället.

Jag anser att man skall ta fasta på vilka grupper som drabbas särskilt hårt när när servicen försämras. Det är de äldre, de handikappade och låginkomsttagare. Visserligen kan man kompensera dessa grupper på annat sätt, t. ex. genom färdtjänst, distribution i kommunal regi och annan social service — en sådan argumentation förekommer ibland — men den kompensation som erbjuds är ett konstlat sätt att sköta dessa saker, genom vilket många värdefulla dagligkontakter går förlorade och gemenskapsmönstret i hemmakvarteret försvagas. Man gör det också svårare för redan utsatta grupper att klara sig på egen hand.

Det kan också konstateras att det i konkurrensen om kunden är de enskilda småföretagarna som får det besvärligast. Butikskedjor av olika slag klarar lättare dessa situationer.

Jag har förstående för statsrådet för sin bedömning av helheten inväntar de sittande utredningarna på området, så att problematiken skall bli så allsidigt belyst som möjligt. Under tiden pågår dock förändringarna och nedläggningarna och nya samhällen planeras. För att använda ett gammalt uttryck: "medan gräset gror, dör kon", dvs. butiker läggs ned och i nya områden planeras måhända för få när servicebutiker. Det händer även i en del områden, som är ganska nya, att det plötsligt etableras en stormarknad som slår ut relativt nya närhetsbutiker. Det gäller att hitta den rätta avvägningen mellan stor- och när drift i livsmedelshandeln. Därför vore det i detta sammanhang intressant att få veta när dessa utredningar kan beräknas bli färdiga.

Jag delar statsrådets uppfattning att de förslag som glesbygdsutredningen framlagt beträffande den kommersiella servicen i glesbygden är värdefulla, och jag hoppas att de snart skall leda till konkreta förslag. Problematiken är liknande, om än inte så uttalad, där det gäller kvartersbutikerna i tätorterna.

Man hör notera att en stormarknadsetablering kan ha sina konsekvenser även för glesbygdsområden. Det finns exempel på stormarknader i relativt små tätorter, vilka vänder sig till ett omland av glesbygds-karaktär. Detta kan bli förödande för de få kvarvarande livsmedelsbutikerna-lanthandlarna.

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

Det är många samverkande faktorer som inverkar på närservice-butikernas existensmöjligheter. Det är väl ännu för tidigt att uttala sig om konsekvenserna av butiksstängningslagens slopande. Min uppfattning är dock den, vilket också tog sig uttryck vid voteringen i denna fråga, att det knappast kan ha varit till fördel för de mindre butiksenheterna att denna lag slopades. Här bör finnas utrymme för åtgärder ganska snart, naturligtvis sedan ytterligare erfarenhet har vunnits på detta område.

Fru Eriksson i Stockholm har i förra veckan väckt en interpellation om hyresbestämmelserna för lokaler, där hon påtalar svårigheterna för speciellt små serviceföretag när lokalhyrorna rusar i höjden. Det visar att det i väntan på utredningar kan finnas utrymme för åtgärder vilka underlättar en närservice.

Jag har här pekat på ett par punkter där man kan sätta in sådana åtgärder. Men det är den samlade effekten av åtgärder, vilka var för sig kan synas ganska betydelslösa, som ger det totala utslaget. Jag hoppas också att handelsministern vill uttrycka en avsikt att motverka ökad koncentration inom varudistributionen i avvaktan på distributionsutredningens resultat. Enligt min mening är det nämligen olyckligt om man förändrar förhållandena i detaljhandelsledet utan att veta konsekvenserna för samhällsekonomin och för de enskilda hushållens ekonomi och standard i stort.

Herr talman! Jag vill avslutningsvis poängtera att åtgärder för att dämpa koncentrationstendenserna inom varudistributionen inte skulle innebära att man föregriper distributionsutredningen. Tvärtom skulle sådana åtgärder vara ett sätt att bibehålla förutsättningarna för denna utrednings arbete.

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Fru Söders huvudbekymmer är tydligen att koncentrationsprocessen skall fortskrida medan varudistributionsutredningen håller på med sitt arbete. Nu ser jag att utredningens ordförande befinner sig här i kammaren, och hon kan möjligen ha något bidrag att ge till diskussionen om hur länge utredningen arbetar och vad den sysslar med.

Vi kan naturligtvis alla ena oss kring fru Söders ganska välmentade förhoppningar och önskemål om att man skall hejda koncentrationsprocessen och värna när servicen, men jag fann hennes förslag rätt opraktiskt. Vi skulle nämligen inrikta oss på en distributionsform och tydligen genom ett allmänt byggnadsförbud föreskriva att stormarknader inte får byggas. Det vore måhända att skjuta på fel bov i det här dramat, men det vore framför allt att blunda för att det samtidigt händer många andra saker, som vi då inte skulle göra någonting åt. Det kan så att säga inte vara förenligt med god sed att påstå att vi därmed har gjort något för när servicen, om varuhusens utbyggnad fortsätter, centrumanläggningar får komma till, osv.

Fru Söder måste vara medveten om att bygger vi nya bostadsområden så måste de förses med affärer. Det blir i allmänhet centrumanläggningar. Det blir stora enheter, men för dem som bor i dessa områden är det fråga om en närservice. Alternativet vore ju att människorna fick bege sig långt bort från det egna bostadsområdet för att hitta någonstans att handla.

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

Min reaktion på fru Söders interpellation var i och för sig inte att de problem som hon tar upp är oviktiga eller inte skulle behöva en lösning så snart vi har ett erforderligt underlag. Men jag kunde inte finna att vi för frågan framåt genom att nu brädstörtat rusa ut och säga att en viss form av butiksetablering skall stoppas i avvaktan på att vi helt enkelt skall få reda på om just den butiksförmen har haft några skadeverkningar. Det är ju faktiskt det som återstår att bevisa och som utredningen förhoppningsvis skall lämna material om.

Men jag förstår fru Söders avsikt, nämligen att i kammarens talarstol än en gång få tala om koncentrationens faror och värdet av det nära, det lilla och de små. Det missunnar jag henne inte, men jag tror att det hon i praktiken har att föreslå inte är särskilt mycket värt. Låt oss hoppas på att vi genom utredningen får fram ett underlag så att vi verkligen kan ta itu med frågorna.

Vi måste vara medvetna om att det här inte är ett lätt problem. Bakom ligger en konflikt mellan olika konsumentgruppers intressen. Det finns en majoritet av konsumenter, bilburna med möjlighet att utnyttja de stora enheternas fördelar, och en minoritet med svårigheter att göra det. Att lösa konflikten på ett sådant sätt att vi får en samhälls-ekonomiskt riktig fördelning av bördorna är huvudproblemet, och på det har fru Söder ingen som helst lösning att ge.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Det är uppenbart att för distributionsutredningen väsentliga frågor har berörts i den här debatten, och det är med den utredningen som bakgrund jag vill säga några ord.

Naturligtvis är det önskvärt att man utan onödig tidsutdräkt söker lösa de problem som finns och som mycket klart anges i de direktiv utredningen har. Ungefär de synpunkter som fru Söder anförde på problemen finns också återgivna i utredningsdirektiven. Men att iaktta utvecklingen inom varudistributionen och beskriva de tendenser som gör sig gällande inom handeln är inte så svårt. Man kan också ganska lätt sätta frågetecken inför den utveckling som nu pågår på området. Man kan ha åtskilliga önskemål, men om man sedan skall påverka, förändra och leda utvecklingen åt något annat håll än det som den synes gå åt, då blir det betydligt besvärligare. Då är det åtskilliga sammanhang som måste klarläggas och bearbetas, och för en statlig utredning gäller att man måste ha ett vederhäftigt underlag för sina olika förslag.

Åtskilligt av fakta om distributionen finns naturligtvis samlat redan nu hos företagen och de utredningsorgan som står företagen nära. Men direktiven för distributionsutredningen är i hög grad hushållscentrerade. Man skall utgå från hushållens situation, deras resurser i olika avseenden och hur de med rimliga arbetsinsatser kan genomföra sitt inköpsarbete. Då är det klart att denna hushållens situation är högst skiftande. De har olika ekonomiska möjligheter, de kan ha olika tid att använda för detta arbete, de har olika kunskaper, olika planeringsförutsättningar att handla rationellt. En del är utpräglat handikappade. Till dem kan vi räkna — fru Söder talade om dem — de rörelschindrade, de gamla osv.

Och så har vi uppdelningen i dem som har bil och tillfälle att använda

denna till inköpsarbete och dem som inte har det.

Om utredningen skall utgå från hushållen måste dessa olika omständigheter verkligen belysas. Det är det som distributionsutredningen verkligen nu gör – om detta finns det nämligen inget material för närvarande – genom olika undersökningar.

Om man sedan ser på de olika parterna är det naturligtvis så att företagen har att utgå från att de skall driva en verksamhet som är lönsam. Det är deras högsta mål. Därför har de att arbeta med olika medel – sortimentet är ett, servicen ett annat, priset ett tredje som lyckligtvis, skulle jag vilja säga, blivit ett viktigt argument i detta sammanhang och som också uppfattas av konsumenterna som sådant. Det är då naturligt att man söker försäljningsformer som drar låga kostnader.

Där kommer naturligen de externa varuhusen, stormarknaderna, in i bilden. De kan som redan sagts här bygga på billig mark. De har lätt att få parkeringsytor. De har lätt att få ett stort kundunderlag som då förutsättes vara bilburet.

Hittills har det gått bra för dem som etablerat dessa stormarknader, men konsekvenserna är verkligen inte så noga kända, inte ens kortsiktigt och ännu mindre på lång sikt. Det är också en sak som distributionsutredningen nu har att försöka belysa. Vilka är det som handlar på stormarknader? Är det mer eller mindre tillfälliga köpare som gör engångsköp, eller är det en bestämd grupp som konsekvent använder sig av detta sätt att handla? Det vet man faktiskt inte.

En annan sak är de indirekta kostnader som uppstår för en handel av denna sort. Vem betalar dem? Uppstår det kostnader för samhället när det gäller vägar och andra investeringar för sådana här externa etableringar? Även detta är saker som är mycket ofullständigt kända och som vi har att försöka klarlägga.

Men naturligtvis kan man säga att denna handel är en sorts övervältring på hushållen. Dessa får visserligen ett lägre pris, och för det skall man då betala de kostnader man har för längre resa, för längre tid, för extra arbete. I detta avseende kan naturligtvis var och en bestämma hur han vill göra. Vad man däremot inte kan begära att det enskilda hushållet skall kunna göra är att inse den roll som dess agerande tillsammans med andra hushåll kommer att spela för den mera långsiktiga utvecklingen av handeln – för handelns frihet helt enkelt. Här måste som jag ser det helt andra krafter träda in, nämligen samhällsansvaret. Det är uppenbart att företagarna måste bestämma sitt handlande med hänsyn till att deras företag skall gå med vinst, och de torde knappast uppfatta sin roll som en social roll av första ordningen. Det måste alltså vara mycket viktigt att under samhällets ledning ställa upp ett mål för varudistributionen som i sig innebär en rimlig arbetsfördelning mellan hushållen och företagen.

I dagsläget finns det en mängd butiker som ger s. k. närservice, butiker som är så dåligt lönsamma att de helt enkelt upphör då den nuvarande innehavaren slutar. Att fortsätta eller vidareutveckla en närhetshandel av den sorten blir naturligtvis inte lättare när åtskilliga stormarknader tar en god del av handelns totala omsättning. Det nämns i interpellationssvaret

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

att stormarknaderna endast svarar för ungefär 3 procent av den totala omsättningen i detaljhandeln, men den uppgiften vill jag protestera något litet mot. Siffran i sig har väl inte så stor betydelse, eftersom man inte kan se hela landet som en riksmarknad utan det är den mera nära omgivningen till en stormarknad som direkt berörs.

Jag vill poängtera att det för närvarande ändå håller på att ske en hel del saker. Kommunerna har uppmärksammat problemen och tagit sig an dem. En nu mycket aktuell utredning för Göteborgsregionen har just kartlagt och klarlagt förhållandena när det gäller stormarknadsetableringen, och där har man förvisso kommit till helt andra tal än dessa 3 procent. Just denna utredning i Göteborgsområdet har nog varit något av en väckarklocka för de kommunalt ansvariga där nere. Sådana utredningar visar att det som sagt håller på att växa fram en större medvetenhet hos kommunerna, och det tror jag är synnerligen önskvärt.

Det är också tillfredsställande att det förefaller som om man därvid försöker beakta de olika intressena och se till de långsiktiga verkningarna av olika etableringar. Kommunerna har ganska stora möjligheter att påverka utvecklingen genom sitt planmonopol. Vad vi också har fått fram i distributionsutredningen är att planverket är utomordentligt intresserat och engagerat i denna fråga. Alldeles oavsett distributionsutredningen och andra utredningar tror jag alltså att det är goda krafter i gång och krafter av just den sorten som behöver agera.

Jag tror alltså — som jag sade tidigare, och det gjorde jag mycket medvetet — att det är viktigt att man under samhällets ledning får fram en målsättning för varudistributionen. Hur den i detalj bör vara skall jag naturligtvis inte gå in på här, men bl. a. kommunerna har som jag ser det all anledning att i ökad grad skaffa sig en uppfattning om dessa frågor och därvid beakta såväl företagens som hushållens intressen. Ett sådant mer aktivt intresse håller på att växa fram, och det tror jag att vi kan stimulera ytterligare, alldeles oavsett utredningen.

Det är förvisso inte så att vi långhalar denna utredning; vi arbetar i den takt som är möjlig. Då man gör en utredning på ett område där utvecklingen går så snabbt som här finns det naturligtvis, som fru Söder sade, en viss risk att utredningen blir överspelad. Vi är mycket medvetna om den risken. Vi är alltså i en sorts tidsnöd, men det får inte leda till att man inte klarlägger de omständigheter som påverkar utvecklingen. Om man verkligen skall kunna leda utvecklingen måste man känna dess bakgrund. Först då kan man lägga fram de rätta förslagen.

Om jag nu skall försöka att ange vid vilken tidpunkt utredningen kan vara färdig vill jag säga att som jag ser det kommer den att bli färdig under nästa år.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Först vill jag säga till statsrådet Feldt att jag inte alls har efterlyst något allmänt byggnadsförbud för stormarknader. Jag vill medge att det möter väldiga svårigheter att komma till rätta med den här problematiken, och jag är medveten om att man inte kan isolera den här företeelsen till bara stormarknader, utan den gäller också andra affärstyper. Jag anförde ju i mitt tidigare inlägg att centrumanläggningar av

olika slag kan ha ungefär samma effekt på varudistributionen som stormarknaderna.

Jag delar den uppfattning som statsrådet anförde, nämligen att man måste ha ett vederhäftigt underlag. Detta är vi ju på väg att få genom det utredningsarbete som pågår; i det fallet finns inga motsättningar.

Här sades att jag inte kom med några konkreta förslag. Det gjorde jag inte, och det gjorde inte heller statsrådet när det gällde åtgärder just vid det här tillfället. Jag förstår svårigheterna, men jag framställde min interpellation för att jag skulle få veta om det möjligen förelåg några förslag till åtgärder. Vi har ju också fått klarlagt att det finns koncentrationstendenser i varudistributionen som på sitt sätt kan vara oroväckande.

Jag måste be att få rikta ett tack till fru Lewén-Eliasson. Det var verkligen intressant att få den redogörelse för utredningens arbete som hon här har givit. Jag inser de svårigheter som ni brottas med i utredningen. Det gäller att hitta fram – som jag också sade tidigare – till en gemensam nämnare så att man kan tillgodose både närservicekravet och de krav som kan ställas av en del grupper i samhället som har förutsättningar att handla på det sätt som stormarknaderna ger tillfälle till. Jag ser alltså fram emot det arbetsresultat som utredningen snart presenterar.

Jag vill särskilt understryka en sak, som kanske har beaktats för litet hittills när det gäller de här etableringarna. Det är de möjligheter som man har i kommunerna att inte bara se till den egna kommunens problem, utan att samarbeta över kommungränserna i fråga om butiks-etablering över huvud taget för att så att säga klara av målsättningen för de områden som man representerar. Där har det otvivelaktigt skett rätt stora misstag. Fru Lewén-Eliasson pekade ju på de möjligheter som planverket har till påverkan i den här frågan.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 34 till socialutskottet.

§ 12 Föredrogs och hänvisades motionen nr 1495, såvitt avsåg förslag till lag om skattefrihet vid premiering av sparande, till skatteutskottet och i övrigt till finansutskottet.

§ 13 Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets betänkanden nr 9–11, finansutskottets betänkanden nr 4–8, skatteutskottets betänkande nr 7, justitieutskottets betänkande nr 4, utrikesutskottets betänkande nr 1, kulturutskottets betänkanden nr 6 och 7 samt trafikutskottets betänkande nr 2.

§ 14 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 87.

§ 15 Herr tredje vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde utrikesutskottets betänkande nr 1 och

Nr 39

Tisdagen den
14 mars 1972

*Ang. åtgärder för
att förbättra
servicen genom
närbutiker*

trafikutskottets betänkande nr 2 skulle uppföras närmast efter civilutskottets betänkande nr 6 samt att konstitutionsutskottets betänkande nr 11 skulle sättas närmast efter konstitutionsutskottets betänkande nr 9.

§ 16 Interpellation nr 88 ang. harmonisering av transportpolitiken mellan Sverige och EEC:s medlemsstater

Ordet lämnades på begäran till

Herr SELLGREN (fp), som yttrade:

Herr talman! För Sveriges omfattande utrikeshandel är det av stor vikt att transporter mellan länderna fungerar så störningsfritt som möjligt. Skillnader i ländernas transportpolitik kan i detta avseende innebära hinder som försvårar ett fritt varuutbyte. Inom EEC har därför sedan länge ansträngningar gjorts för att harmonisera medlemsländernas transportpolitik. Det finns anledning att räkna med att dessa strävanden kommer att intensifieras i samband med en utvidgning av EEC. De medlemssökande länderna tillämpar samtliga en liberalare transportpolitik än flertalet av EEC:s medlemsstater. En fortsatt integration mellan länderna i ett utvidgat EEC kan därför komma att ställa krav på en ökad harmonisering av transportpolitiken. Det är angeläget att de svenska intressena bevakas i denna integrationsprocess.

För Sveriges del måste det vara av intresse att en sådan harmonisering inte går mot ökade regleringar. Det finns anledning att i flera avseenden låta den svenska trafikpolitiken bli föremål för en bred översyn, men en återgång till en genomreglerad transportmarknad måste på allt sätt undvikas.

För taxepolitiken och därmed också för de olika trafikmedlens konkurrensvillkor är principerna för kostnadsansvar och kostnadsfördelning av central betydelse. Råder enighet om hur samtliga kostnader inom transportsektorn skall urskiljas och fördelas på de olika trafikslagen, får det betydelse för utformningen av det skattesystem som skall tillämpas inom transportområdet. En harmonisering av taxepolitiken bör därför lämpligen inledas med en strävan efter en likartad syn på kalkyleringen av samhällets kostnader och intäkter för olika trafikmedel. Det borde vara möjligt att från svensk sida verka för en sådan utveckling oavsett vilka former Sveriges kontakter i övrigt med EEC får.

Med hänvisning till det anförda hemställas att till herr kommunikationsministern få ställa följande fråga:

Kommer ett eventuellt avtal med EEC att omfatta jämväl transportpolitiska överenskommelser eller ämnar den svenska regeringen på annat sätt ta initiativ till en fortsatt harmonisering av transportpolitiken mellan Sverige och EEC:s medlemsstater?

Denna anhållan bordlades.

Ordet lämnades på begäran till

Herr ÄSLING (c), som yttrade:

Herr talman! Den fysiska riksplaneringen, betänkandet "Hushållning med mark och vatten", SOU 1971:75, som för närvarande är på remiss hos bl. a. kommuner och länsstyrelser, är en av de viktigaste frågorna under denna riksdagssession. Betydelsen av denna fråga befästes ytterligare av att riksdagsbehandlingen av densamma kommer att samordnas med behandlingen av regeringens förslag till ett riksomfattande regionalpolitiskt handlingsprogram.

Det aktuella betänkandet ger en värdefull — om än begränsad — sammanställning och inventering av hittills utförda förarbeten på den fysiska riksplaneringens område. Där finns också anvisningar om på vilka områden ytterligare forskning och utredningar behöver utföras. Det är emellertid beklagligt, att underlagsmaterialet för den lagstiftning som behövs för genomförandet av en fysisk riksplanering har distribuerats först de senaste dagarna, trots att det ingår i remissbehandlingen och är en avgörande del av det problemkomplex som riksdagen senare i år skall besluta om.

Det bör vidare understrykas, att departementsexperternas "synpunkter och överväganden" endast är preliminära och översiktliga samt att riksdagens ställningstagande närmast gäller principerna för den fortsatta fysiska riksplaneringen, dvs. inte sakinnehållet i densamma.

Detaljutförningen och genomförandet av planeringsarbetet kommer i hög grad att åvila kommuner och regionala organ. Det är utomordentligt viktigt att så blir fallet, dels för att få planeringen så verklighetsanpassad som möjligt till lokala förutsättningar och behov, dels för att få planeringen så brett förankrad i den allmänna opinionen att den upplevs som en praktisk lösning av de enskilda medborgarnas vardagsnära problem och inte som en dirigering uppifrån. Detta kan åstadkommas enbart genom debatt och kompromisser i demokratiska beslutsprocesser på lokal och regional nivå.

Utän att i detta sammanhang gå in på detaljer måste jag erkänna att jag upplever den fysiska riksplaneringen som ett utomordentligt komplicerat ämnesområde. Behovet av en långsiktig planering för hushållningen med värdefulla och delvis knappa resurser understrykes säkert av alla och har länge efterlysts bl. a. av det parti jag själv företräder. Svårigheterna och därmed också de eventuella konfliktriskerna av politisk art består främst i att på ett ännu bristfälligt beslutsunderlag göra de riktiga bedömningarna av planeringens konsekvenser i olika avseenden; att bedöma sambandet med den regionala utvecklingsplaneringen osv. Det gäller vidare att finna de rätta metoderna för den fortsatta planeringen samt att finna vettiga samverkansformer mellan kommuner, länsmyndigheter och centrala organ i detta arbete. Jag skall i detta sammanhang ta upp enbart den sistnämnda aspekten.

Enligt min mening föreligger i dag inte möjligheter för de kommunala enheterna att sätta sig in i betänkandet och bedöma dess allmänna

konsekvenser så grundligt som frågans betydelse kräver. Den allmänna remisstiden utgår den 20 juni. Detta gäller för länsstyrelserna. Kommunerna, som skall lämna sina remissyttranden till länsstyrelserna, har som regel betydligt kortare remisstid. Genom förseningen av distributionen av betänkanudet försenades kommunernas start med remissarbetet.

Att tro att kommunerna under sådana förutsättningar med tillräcklig medborgerlig förankring skall kunna ge sina synpunkter till känna i en så komplicerad fråga som det här gäller, vittnar enligt min mening om dålig insikt om de kommunala beslutsprocessernas karaktär i kommunernas eget fackdepartement.

Den korta remisstiden medger knappt något mer än en s. k. tjänstemannaremiss och kanhända en relativt ytlig diskussion inom den innersta cirkeln av förtroendemän. Stora risker föreligger för att vi i den nya planeringsfas som nu förestår upprepar de misstag som man sett så många exempel på t. ex. från tillämpningen av 1947 års byggnadslagstiftning. I denna finns också – på papperet – ambitiösa intentioner om ett brett medborgerligt engagemang i planeringsprocessen. I verkligheten har detta engagemang varit begränsat.

Kommunförbundets begäran om utsträckt tid för kommunernas remissbehandling till den 20 juni är enligt min uppfattning ett minimumkrav. Det bör kunna övervägas att utnyttja möjligheten att framflytta riksdagsbehandlingen av såväl den fysiska riksplanen som det regionala handlingsprogrammet, vilket bör behandlas samtidigt, t. ex. till nästa års vårriksdag. Därigenom kunde remisstiden utsträckas till förslagsvis den 1 november. Därigenom skulle studieförbunden också ges möjligheter att utarbeta lämpligt studiematerial på förslaget till riksplanen, vilket ytterligare skulle bredda debatten i dessa viktiga frågor. På samma sätt skulle det underlätta för olika intresseorganisationer att mer aktivt delta i planeringsarbetet på lokal och regional nivå. Visserligen kan de centrala organens vidare behandling av vissa frågor härigenom försenas något. Mot bakgrund emellertid av fördelarna av att redan från starten få ett brett medborgerligt engagemang i den nya planeringssituation vi står inför ter sig de eventuella olägenheterna av en sådan försening överkomliga.

Mot bakgrund av vad här anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr civilministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att medverka till att remissförfarandet i förslag av stort lokalt och regionalt intresse som t. ex. den fysiska riksplaneringen utformas så att det möjliggör ett så brett medborgerligt engagemang som möjligt?

Denna annållan bordlades.

Ordet lämnades på begäran till

Herr ÅNGSTRÖM (fp), som yttrade:

Herr talman! För att få en god effekt av samhällets sysselsättningsfrämjande och näringsutvecklande insatser behövs en nära samordning mellan arbetsmarknadspolitik, lokaliseringpolitik och näringspolitik.

Arbetsmarknadspolitik, lokaliseringpolitik och näringspolitik är till sina syften och tillämpningsområden så sammanvävda med varandra att man knappast kan göra någon praktiskt hållbar strikt teoretisk uppdelning mellan deras olika arbetsområden, programområden eller planeringsområden. En viss uppspaltning måste dock av naturliga orsaker ske för att kunna fördela det operativa ansvaret för de olika uppgifterna.

I vissa konkreta situationer kan arbetsmarknadspolitiska, lokaliseringspolitiska och näringspolitiska insatser framstå som skilda alternativ. Vanligare torde det vara att de utgör nödvändiga komplement till varandra, och jag vill starkt understryka det angelägna i att denna helhetssyn tillämpas då praktiska, konkreta åtgärder av skilda slag vidtages.

Denna här skisserade samordning verkar många gånger inte på avsett sätt i det praktiska handlandet, och jag vill kort nämna några exempel. I Norrland finns två nyetablerade fabriker för tillverkning av träskor, en i Lycksele och en i Skellefteå. Etableringarna har ansetts ytterligt värdefulla för de sysselsättningstillskott i kvinnliga arbetstillfällen de innebär i de båda regionerna, och samhällsstöd har också utgått som lokaliseringstöd och kapitalförstärkning från företagarförening och Norrlandsfonden. Marknaden är dock mycket hård i branschen och bedöms inte ge underlag för ytterligare etableringar. I detta läge har AMS startat två nya fabriker i Norrland, i Svenstavik och Ransjö, samt en fabrik i Örebro. Dessa anläggningar drivs som industriella beredskapsarbeten. Det tillskott i produktion, som dessa anläggningar innebär för branschen, innebär ökade svårigheter för de två fabriker i Lycksele och Skellefteå att få avsättning för sin produktion, och denna förändring i marknadsbilden betraktas som ytterligt oroande.

Förutom här omtalade etableringar sker tillverkning av träskor i skyddade verkstäder i Skåne – i Kristianstad, Klippan, Ängelholm och Hässleholm. I detta sammanhang har ett annat oroselement dykt upp i relationerna mellan den fria marknaden i Sverige och de AMS-stödda företagen. Både på den svenska marknaden och på exportmarknaden har AMS-stödda företag gått ut med priser som branschfolk betecknar som ren dumpning. Detta förhållande har föranlett Sveriges trätöfelfabrikanter förening att sammankalla till ett extra sammanträde för att dryfta den uppkomna situationen, och man har beslutat att ta kontakt med AMS för att påtala det ojämna konkurrensförhållandet. Det är att hoppas att dessa förhandlingar ger till resultat, att allmänna medel ej användes i prisdumpande syften, så att tidigare etablerade företag slås ut.

Liknande irriterande förhållanden har också uppstått inom den

grafiska branschen. Enligt tidningen Grafisk Revy fanns det vid årsskiftet ca 620 arbetslösa inom den grafiska branschen till följd av en fortgående rationalisering, den tekniska utvecklingen och en minskad efterfrågan på tryckalster av olika slag. I detta läge har AMS och berörda landsting planer på skyddade verkstäder med grafisk produktion i Stockholmsområdet, två verkstäder med ca 300 anställda, i Norrköping, Malmö, Eskilstuna, Karlstad och Luleå. Grafisk Revy, som är organ för anställda inom den grafiska branschen, konstaterar att det är självklart att behov finnes för skyddad sysselsättning även i denna bransch och att man måste ta de eventuella olägenheter som kan uppstå för de redan etablerade företagen och deras anställda. Invändningen mot planläggningen riktar sig främst mot att kapacitetsvolymen inte är balanserad mot den krympning av antalet anställda som skett i branschen och att ett fullföljande av utbyggnadsplanerna i AMS:s regi drabbar branschen i ett svagt konjunkturläge.

De exempel som jag pekat på visar att samordningen mellan olika organ på det arbetsmarknadspolitiska området och inom lokaliseringpolitiken och den naturliga anpassningen till konjunkturlägen inte har skett. Liknande kollisioner har även förekommit inom andra branscher, och motsättningar har uppstått genom att de olika organen agerat utan inbördes sammanhang.

Med stöd av det anförda anhåller jag att få ställa följande frågor till herr inrikesministern:

1. Avser statsrådet att vidtaga åtgärder för att uppnå en bättre konjunktur- och marknadsmässig anpassning vid nyetablering av företag drivna av AMS eller med stöd av AMS?
2. Instämmer statsrådet i den principiella synen att vid marknadsföringen av produkter från här angivna företag skall för branscherna gällande priser tillämpas?
3. Avser statsrådet vidtaga åtgärder för att samordna åtgärder inom arbetsmarknadspolitik, lokaliseringspolitik och näringspolitik?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 25 med förslag till lag om förbud mot spridning av bekämpningsmedel från luften

Nr 26 angående vuxenutbildning

Nr 33 med förslag till riktlinjer för och organisation av samhällets konsumentpolitik m. m.

Nr 35 angående avtal om regionsjukvård m. m. vid karolinska sjukhuset

Nr 42 angående fortsatt valutareglering

Nr 43 med förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.

Lagutskottets betänkanden:

Nr 5 i anledning av motioner angående vissa ändringar i lagen om hemförsäljning

Nr 6 i anledning av motion angående upphävande av äldre giftermålsbalken

Socialförsäkringsutskottets betänkande:

Nr 11 i anledning av motion om rätt till sjukpenning utan hinder av att sjukanmälan ej gjorts

Näringsutskottets betänkanden:

Nr 11 i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar i propositionen 1972:1 om anslag för budgetåret 1972/73 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde avseende företagareföreningarna och av dem administrerad garanti- och långivning, m. m., jämte motioner

Nr 12 i anledning av motioner angående långivning från allmänna pensionsfonden

Nr 13 i anledning av motioner angående mindre och medelstora företag

Nr 14 i anledning av motion om förbud i vissa fall mot utländskt förvärv av svenska företag

§ 21 Anmäldes och bordlades följande motioner:

Nr 1496 av herr *Strömberg m. fl.*

Nr 1497 av fru *Theorin m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 19 med förslag till lag om ändring i luftfartslagen (1957:297)

Nr 1498 av herr *Ernulf m. fl.*

Nr 1499 av herr *Winberg m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 21 med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, m. m.

Nr 1500 av herr *Helén m. fl.*

Nr 1501 av herrar *Hörberg* och *Ångström*

Nr 1502 av herrar *Lidgard* och *Nordstrandh*

Nr 1503 av herr *Löfgren m. fl.*

Nr 1504 av herr *Strindberg m. fl.*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 22 med förslag till lag om skattefrihet vid premiering av sparande, m. m.

§ 22 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framstälts, nämligen

den 13 mars av

Nr 123 Herr *Öhvall* (fp) till herr försvarsministern angående brandrisken vid användning av halm till militär förläggning:

Har statsrådet observerat de brandrisker militär personal utsättes för, när halm användes som underlag i tält och järnvägsagnar?

Nr 124 Herr *Lorentzon* (vpk) till herr inrikesministern angående tillämpningen av lagen om anställningsskydd för äldre:

Har statsrådet uppmärksammat förekomsten inom arbetslivet av permittering fyra dagar varje arbetsvecka, som reellt strider mot lagen om anställningsskydd för äldre, och ger förhållandet anledning till något initiativ från statsrådets sida?

den 14 mars av

Nr 125 Herr *Westberg* i Ljusdal (fp) till herr kommunikationsministern angående tillämpningen av reglerna för isklasserna för tonnage i Bottenviken:

Är statsrådet beredd att förordna om sådan flexibilitet i tillämpningen av reglerna för isklasserna för tonnage i Bottenviken att onödiga hinder inte uppställs för vintersjöfarten i södra delarna av Bottenviken?

Nr 126 Herr *Andersson* i Örebro (fp) till herr justitieministern om försäkringsskydd för åskådare vid motortävlingar:

Kan man förvänta att statsrådet tar sådant initiativ att personer som skadats vid motortävlingar vilka de bevistat som åskådare blir försäkringsmässigt skyddade på ett tillfredsställande sätt?

Nr 127 Herr *Sellgren* (fp) till herr kommunikationsministern angående rätt för riksrevisionsverket att ta del av statliga affärsdrivande verks kalkyleringsmetoder:

Anser statsrådet att statliga affärsdrivande verk bör få vägra riksrevisionsverket att ta del av deras kalkyleringsmetoder?

§ 23 Kammaren åtskildes kl. 17.33.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert